

28 Απριλίου 2020

Η Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή (μέρος 1ο)

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Πεντακόσια εξήντα έξη χρόνια στην υπηρεσία της παιδείας του Γένους (1454 - 2020)

*του Πασχάλη Κιτρομηλίδη
ομοτ. Καθηγητή Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών*

Η ιστορική ανάμνηση που συνθέτει το ουσιώδες περιεχόμενο των επετειακών εορτασμών, συνιστά θεμελιώδες συστατικό του πολιτισμού της ανθρωπότητας, διότι με τον τρόπο αυτό, όπως και με την μελέτη των μεγάλων διανοητικών παραδόσεων, θρησκευτικών ή κοσμικών, συντελείται ο διάλογος των γενεών, αποτρέπεται η λήθη και μεταλαμπαδεύονται οι πνευματικές και ηθικές αξίες.

Ο εορτασμός της πεντακοσιοστής πεντηκοστής πέμπτης επετείου της ίδρυσης της Πατριαρχικής Μεγάλης του Γένους Σχολής στρέφει την σκέψη μας στο σύνθετο φαινόμενο της παιδείας στην Κωνσταντινούπολη, το οποίο δεν είναι φαινόμενο των τελευταίων 550 χρόνων, που συμπίπτουν με την φορά των Ιστορικών πραγμάτων προς την νεωτερικότητα. Παιδεία στην Κωνσταντινούπολη σημαίνει κατά πρώτο λόγο τις εκδηλώσεις του πνεύματος κατά την βυζαντινή χιλιετία. Η έννοια της παιδείας στην Κωνσταντινούπολη μας παραπέμπει, στον πνευματικό

πολιτισμό που συνδέθηκε με την αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης και καθασιάστηκε από την Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία.

Ο πνευματικός αυτός πολιτισμός, που δημιουργήθηκε με όργανο την ελληνική γλώσσα, δεν έσβησε με την άλωση της Πόλης το 1453 και την κατάλυση της χριστιανικής αυτοκρατορίας της Νέας Ρώμης.

Η συμπίεση Εκκλησίας και παιδείας μέσα στην νέα κοινωνία της Ρωμοσύνης, της οποίας κοιτίδα αποβαίνει η Κωνσταντινούπολη μετά το 1453, είναι το ουσιώδες ιστορικό ζήτημα που καλείται, την στιγμή της 555ης επετείου, να κατανοήσει και να σταθμίσει η ιστορική ανάμνηση ως άγραφος μνήμη, αλλά και ως κριτικός λόγος.

Η εμφάνιση της Πατριαρχικής σχολής το 1454

Η ανίδρυση του Πατριαρχείου σήμανε και την ανίδρυση της παιδείας του γένους ως ενός από τους κατεξοχήν τομείς της μέριμνας της Εκκλησίας. Η εμφάνιση της πατριαρχικής σχολής το 1454 υπήρξε η συμβολική έκφραση αυτής της «ανίδρυσης» της παιδείας του γένους.

Η λειτουργία στην Κωνσταντινούπολη της πατριαρχικής σχολής ήδη από το έτος 1454 αποτέλεσε ένα, ίσως αρχικά το μόνο, από τα «αμυδρά και διψαλέα λυχνάρια [τα] αραιότατα κείμενα μεταξύ παχυλοτάτου σκότους» στον χάρτη της παιδείας του γένους. Και όμως αυτό το πρώτο «αμυδρό και διψαλέο λυχνάριο απέβη η κοιτίδα της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας και της ελληνικής φιλοσοφίας στην Πόλη, ήδη από τα μέσα του δεκάτου πέμπτου αιώνα υπό την κυριαρχία του Οθωμανικού κράτους. Χάρη στον πρώτο σχολάρχη Ματθαίο Καμαριώτη στο πρόγραμμα της σχολής εντάχθηκαν η Ρητορική και η Φιλοσοφία. Με την διδασκαλία και το έργο του στην Πατριαρχική Σχολή ο Καμαριώτης δημιουργεί, ήδη κατά το δεύτερο ήμισυ του 15ου αιώνα και μέχρι του θανάτου του το 1489/90, ένα πρότυπο για την ανώτερη παιδεία του γένους. Κύριος κορμός του προγράμματος της σχολής ήταν φυσικά η θρησκευτική παιδεία, τα χριστιανικά γράμματα. Στον κορμό αυτό ενοφθαλμίστηκαν από την αρχή χάρη στον Καμαριώτη, που οπωσδήποτε ήταν φορέας της πολιτικής και της πνευματικής παρακαταθήκης του Πατριάρχου Γενναδίου Β' Σχολαρίου, η καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας και η θύραθεν ελληνική φιλοσοφία. Έτσι διαμορφώνονται τα θεμέλια της Κωνσταντινουπολίτικης παιδείας, η οποία θα λάβει αργότερα τις τελειότερες και πληρέστερες εκφάνσεις της, ως η παιδεία των Φαναριωτών.

Την παράδοση του Καμαριώτη συνεχίζει και εδραιώνει ο «σοφώτατος και

θεολογικώτατος» Μανουήλ Κορίνθιος, ο οποίος προΐσταται της σχολής κατά την καμπή του δεκάτου πέμπτου προς τον δέκατο έκτο αιώνα. Χάρη στο έργο και τα πνευματικά ενδιαφέροντα του Ματθαίου Καμαριώτη και του Μανουήλ Κορινθίου θα μπορούσε να παρατηρηθεί ότι η αρχική λειτουργία της σχολής και η θεμελίωση του προγράμματος διδασκαλίας συνδέθηκε με έναν χαρακτηριστικό χριστιανικό ουμανισμό, που θα αποτελέσει και το υπόβαθρο της Κωνσταντινουπολίτικης λογιόσυνης κατά τους επόμενους αιώνες.

Η νεοαριστοτελική φιλοσοφία στην Μεγάλη του Γένους Σχολή

Το τέλος του 16ου αιώνα υπήρξε εποχή δυσκολιών για το Πατριαρχείο και την σχολή του. Οι δοκιμασίες αυτές συνδέθηκαν με την έξωση του Πατριαρχείου από την Μονή της Παμμακαρίστου και την τελική εγκατάσταση του στο Φανάρι στα χρόνια 1599-1601. Η σχολή εξακολούθησε να λειτουργεί, αλλά η ανάγκη της ανανέωσης άρχισε να γίνεται αισθητή. Η ώθηση δόθηκε και στον τομέα της παιδείας κατά την ρηξικέλευθη και περιπετειώδη πατριαρχία του Κυρίλλου του Α', του πατριάρχη που έφερε στο πηδάλιο της σχολής τον Αθηναίο Θεόφιλο Κορυδαλλέα, την σημαντικότερη οπωσδήποτε μορφή στην φιλοσοφική παιδεία του γένους μετά την άλωση. Ο Κορυδαλλεύς με την διδασκαλία του μετάγγισε στην καθ' ημάς Ανατολή με τρόπο αποφασιστικό την φιλοσοφική παιδεία της Δύσεως και μετέφερε από το Πανεπιστήμιο της Πάδουας στην Κωνσταντινούπολη, όχι, μόνο την λατινική γλώσσα, αλλά και την νεοαριστοτελική φιλοσοφία.

Με τον Κορυδαλλέα και τον νεοαριστοτελισμό ή «κορυδαλλισμό», όπως επικράτησε να λέγεται, εγκαινιάζεται με επίκεντρο την Κωνσταντινούπολη και την Πατριαρχική σχολή μια νέα περίοδος στην παιδεία του γένους. Το κορυδαλλικό φιλοσοφικό σύστημα, ρηξικέλευθο και ανανεωτικό αρχικά, καθιερώθηκε σταδιακά ως η συμβατική ορθοδοξία στην φιλοσοφική παιδεία και έμελλε στο δεύτερο ήμισυ του 18ου αιώνα ν' αποτελέσει τον στόχο μιας άλλης φιλοσοφικής προσέγγισης, προερχόμενης επίσης από την Δύση, του Διαφωτισμού.